

Universitätsbibliothek Wuppertal

C. PLINII|| SECVNDI|| HISTORIAE|| MVNDI|| LIBRI XXXVII,||

Plinius Secundus, Gaius

[Lugduni], 1582

Liber XXXI

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1752](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1752)

Pulverem, in quo se mula volutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si vnus castratus emittatur. Anguina pelle, & sale, & farre cum serpyllo contritis vno die, deiectisque cum vino in fauces bouum vna maturescence, toto anno eos valere: vel si hirundinum pulli tres tribus offis dentur. Puluere è vestigio anguium collecto, sparsas apes in aluearia reuerti. Arietis dextro teste præligato oues tantum gigni. Non lassescere in vlllo labore, qui neruos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas non calci-trare, cum vinum biberint. Ungulas tantum mularum repertas, neque aliam vllã materiam quæ non perroderetur à veneno Stygis aquæ, cum id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc
10 ad aquatilia reuertemur.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXI.

PROOEMIUM.

Medicina ex aquatilibus. Aquarum mirabilia.

CAPVT I.

20 **Q**UATILIVM sequuntur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, & per vndas fluctusque ac reciprocos ætus, anniũque rapidos cursus improbas exerente vires: nusquam potentia maiore, si verum fateri volumus. Quippe hoc elementum cæteris omnibus imperat: terras deuorat aquæ, flammæ necant, scandunt in sublime, & cælum quoque sibi vindicant, ac nubium obtentu vitalem spiritum strangulant. Quæ
30 causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo. Quid esse mirabilius potest aquis in cælo stantibus? At illæ, ceu parum sit in tantam peruenire altitudinem, rapiunt eò secum piscium examina. Sæpe etiã lapides subuehunt, portâtes aliena pondera. Eadem cadentes omnium terra nascetium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis velit reputare, vt fruges gignantur, arbores fruticesque viuant, in cælum migrare aquas, animamque etiam herbis vitalem inde deferre: iusta confessione, omnes terræ quoque vires aquarum esse beneficij. Quapropter ante omnia ipsarũ potentia exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

De differentia aquarum, medicinis, & obseruationibus cclxvj.

CAPVT II.

40 **E**Micant benignè passimque in plurimis terris, alibi frigida, alibi calida, alibi iuncta, sicut in Tarbellis Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui intervallo discernente. Alibi tepida egelidæque auxilia morborum conferentes, & è cunctis animalium hominum tantum causa erumpentes. Augent numerum Deorum nominibus variis, vrbesque condunt, sicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonensi prouincia. Nusquam tamen largius quam in Baiano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus, aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acida falsæve mistura. Vapore quoque ipso aliquæ profunt. Tantaque eis est vis, vt balneas calefaciant, ac frigidã etiam in solis feruere cogant, quæ in Baiano Posidianæ vocantur, nomine accepto à Claudij Cæsaris liberto. Obsonia quoque percoquunt. Vaporat & in mari
50 ipso, quæ Licinij Crassi fuere: mediosque inter fluctus existit aliquid valetudini salutare. Iam generatim neruis profunt pedibusve, aut coxædicibus, aliæ luxatis fractisve. Inaniunt.

aluos. Sanant hulcera. Capiti auribusque priuatim medentur: oculis verò Ciceronianæ. Digna memoratu villa est ab Auerno lacu Puteolos tendentibus imposita litori, celebrata porticu ac nemore, quam & vocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum ibi compositis voluminibus eiusdem nominis, in qua & monumentum sibi instaurauerat, ceu verò non & in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima exiguo post obitum ipsius, Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi perquam salubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullij, qui fuit è libertis eius, vt protinus noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate. Ponam enim ipsum carmen, dignum vbiq; & non ibi tantum legi,

10

*Quo tua Romana vindex clarissime lingua
Sylua loco melius surgere iussa viret,
Atque Academia celebratam nomine villam,
Nunc reparat cultu sub potiore Vetus:
Hic etiam apparent lymphæ non antè repertæ,
Languida quæ infuso lumina rore leuant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
Ut, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.*

In eadem Campaniæ regione Sinuessanæ aquæ sterilitatem fœminarum, & virorù infan- 20
niam abolere produntur. In Ænaria insula calculosis mederi. Et quæ vocatur Acidula,
ab Teano Sidicino quatuor M. pass. hæc frigida. Item in Stabiano, quæ dimidia vocatur:
& in Venafrano ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Itè in Sy-
riæ fonte iuxta Taurum montem, autor est M. Varro: & in Phrygiæ Gallo flumine Calli-
machus. Sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat, quod in Æthiopia
accidere his qui fonte rubro biberint Ctesias scribit. Iuxta Romam Albulæ aquæ vulne-
ribus medentur: egelidæ hæ: sed Cutiliæ in Sabinis gelidissimæ; suctu quodam corpora
inuadunt, vt propè morsus videri possit, aptissimæ stomacho, neruis, vniuerso corpori.
Thespiarum fons conceptus mulieribus repræsentat: Item in Arcadia flumen Elatum.
Custodit autem partum Linus fons in eadem Arcadia, abortusque fieri non patitur. E 30
diuerso in Pyrrhea flumen, quod Aphrodisium vocatur, steriles facit. Lacus Alphion vi-
tiliginestollit. Varro autor est, Titium quendam Prætura functum, marmorei signi fa-
ciem habuisse propter id vitium. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, sicut appa-
ret in epistola Cassij Parmensis ad M. Antonium. Contrà, aquarum culpa in Træzene
omnium pedes vitia sentiunt. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bul-
lis stellantem, ferruginei saporis: quod ipsum nō nisi in fine potus intelligitur. Purgat
hic corpora: tertianas febres discutit, calculorūque vitia. Eadē aqua igne admotō tur-
bida fit: ad postremum rubescit. Leucogæi fontes inter Puteolos & Neapolim oculis &
vulneribus medentur. Cicero in admirandis posuit, Reatinis tantum paludibus vngulas
iumentorum indurari. Eudicus in Hestiatide fontes duos tradit esse, Ceronem, ex quo 40
bibentes oues nigras fieri: Melan, ex quo albas: ex vtroque autem varias. Theophrastus
in Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigritiam bobus ac pecori. Quin & ho-
mines sentire differentiam eam. Nam qui Sibarim bibant, nigriores esse, durioresque &
crispo capillo: qui ex Crathide, candidos mollioresque, ac porrecta coma. Item in Mace-
donia qui velint sibi candida nasci, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fusca ad A-
xium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, & fruges quoque, sicut in Mes-
sapiis. At Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres viuere & conuersari. Erythris
Aleos amnis pilos gignit in corporibus. In Bœotia ad Trophonium Deum iuxta flumen
Orchomenon duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter obliuionem affert, inde
nominibus inuentis. In Cilicia apud oppidum Cescum riuus fluit Nûs, ex quo biben- 50
tium subtiliores sensus fieri M. Varro tradit. At in Cea insula fontem esse, quo hebetes
fiant:

fiant: Zamæ in Africa, quo canoræ voces. Vinum tædio venire his qui ex Clitorio lacu biberint. Et Eudoxus & Theopompus inebriari fontibus iis quos diximus. Mutianus Andri è fonte Liberi patris, stans diebus septenis eius Dei vinum fluere, si auferatur à cõspectu templi, sapore in aquã transeunte. Polyclytus explere olei vicem iuxta Solos Ciliciæ fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Æthiopia eiusdem virtutis fonte. Lycos, in Indiæ terris fontem esse, cuius aqua lucernæ ardeant. Idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotussa lacum esse dicit, qui vulneribus medetur. Iuba in Troglodytis lacum, insanum malefica vi appellatum, ter die fieri amarum salsumque, ac deinde dulcem, totièsque etiam noctu, scatentem albis serpentibus vicenùm cubitorum. Idem
 10 in Arabia fontem exilire tanta vi, vt nullum non pondus impactum respuat. Theophrastus Marfyæ fontem in Phrygia ad Celænarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, Clæon & Gelon, ab effectu Græcorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur, ex quo potantes amorem deponere Mutianus credit. Cranone est fons calidus citra summum feruorem, qui in vinum additus, triduo calorem potionis custodit in vasis. Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo feruet. Circa margines verò punicem faciunt aquæ. Quòd si quis fide care
 re ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ maiora esse miracula: quanquam inter initia operis abudè multa retulimus. Ctesias tradit Siden vocari stagnum in Indis,
 20 in quo nihil innatet, omnia mergantur. Cælius apud nos in Auerno ait etiam folia subsidere: Varro, aues, quæ aduolauerint, emori. Contrà in Africæ lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur: Item in Siciliæ fonte^a Phinthia, vt Apion tradit: & in Medorum^a Pythia lacu puteoque Saturni. Fons Limyræ transire solet in loca vicina, portendens aliquid mirumque quòd cum piscibus transit. Responso ab his petunt incolæ cibo, quem rapiunt annuentes: si verò euentum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Biazum alluit (hoc est & templo & Deo nomen) cuius gurgite periuri notantur pati velut flammam vrentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in augurio habentur. Tres sunt, octonis pedibus distantes. In vnum alueum coeunt vasto amne. Singulis ficcantur duodecies diebus, aliquando vicies, citra suspicionem vllam aquæ, cum sit vicinus illis fons sine intermissione largus. Dirum est, non profluere eos aspicere volentibus: sicut proxime
 30 Lartio Licinio legato post Præturam post septem dies accidit. In Iudæa riuus sabbatis omnibus ficitur. E diuerso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces illico mortem afferre in cibis: quod & circa Danubij exortum audiui, donec veniatur ad fontem alueo appositum, vbi finitur id genus piscium. Ideoque ibi caput eius amnis intelligitur fama. Hoc idem & in Lydia in stagno nympharum tradunt. In Arcadia ad Pheneum aqua profluit è saxis, Styx appellata, quæ illico necat, vt diximus. Sed esse pisces paruos in ea tradit Theophrastus, letales & ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud
^b Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, si quisquam biberit. Varro ad Soracten^b T. Chrob. in fonte, cuius sit latitudo quatuor pedum: Sole oriente eum exudare feruenti similem,^{fos}
 40 auésque quæ gustauerint, iuxta mortuas iacere. Nanque & hæc insidiosa conditio est, quòd quædam etiam blandiuntur aspectu, vt ad Nonacrin Arcadiæ. Omnino enim nulla deterrent qualitate. Hanc putant nimio frigore esse noxiam, vtpote cum profluens ipsa lapidescat. Aliter circa Thessalica Tempe, quoniam visus omnibus terrori est: traduntque etiam æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (vt indicauimus) breui spatio: mirumque, siliqua syluestris amplecti radicibus fontem eum dicitur, semper flores purpura. Et quædam sui generis herba in labris fontis viret. In Macedonia, non procul Euripidis Poëtæ sepulcro, duo riuus confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. In Perperenis fons est, qui quacunque rigat, lapideam facit terram: item calidæ aquæ in Eubœæ Delio. Nanque alluit riuus, saxa in altitudinem crescunt. In Eurymenis deiectæ coronæ
 50 in fontem, lapides fiunt. In Colossis flumen est, in quo lateres coniecti, lapides extrahuntur. In Scyretico metallo arbores quæcunque flumine alluuntur, saxa fiunt cum ramis.

Distillantes quoque guttæ in lapides durefcunt in antris Coryciis: nam Miezæ in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Coryco, cum decidere. In quibusdam spelucis utroque modo, columnasque faciunt, ut in Phausia Cherfonefi Rhodiorum in antro magno, etiam discolori aspectu. Et hætenus contenti simus exemplis.

De qualitate aquarum, in salubritate vel commoditate earum.

C A P. III.

Varitur inter Medicos, cuius generis aquæ sint utilissimæ. Stagnantes pigrasque merito damnant, utiliores quæ profluunt existimantes: cursu enim percussuque ipso extenuari atque proficere. Eoque miror, cisternarum ab aliquibus maxime probari. Sed hi rationem afferunt, quoniam lenissima sit imbrum aqua, ut quæ subire potuerit ac pendere in aere. Ideo & niues præferunt imbribus, niuibisque etiam glaciem, velut ad infinitum coacta subtilitate. Leuiora enim hæc esse, & glaciem multo leuiorem aqua. Horum sententiam refellere interest vitæ. In primis enim leuitas illa deprehendi aliter, quam sensu, vix potest, nullo penè momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua argumentum est subisse eam in cælum, cum etiam lapides subire appareat, cadensque inficiatur halitu terræ. Quò fit ut pluuia aquæ sordium inesse plurimum sentiat, citissimeque ideo calefiat aqua pluuia. Niuem quidem glaciemque subtilissimum elementi eius videri miror, appposito grandinum argumento, è quibus pestilentissimum potum esse conuenit. Nec verò pauci inter ipsos è contrario ex gelu ac niuibus insaluberrimos potus prædicant, quoniam ^{a exactum} sit inde, quod tenuissimum fuerit. Minui certè liquorem omnem congelatione deprehenditur, & rore nimio scabiem fieri, pruina vredinem, cognatis & niuis causis. Pluias quidem aquas celerrimè putrescere conuenit, minimèque durare in nauigatione. Epigenes autem, aquam quæ septies putrefacta purgata sit, perhibet amplius non putrescere. Nam cisternas etiam Medici confitentur inutiles, aluo duritias facientes, faucibusque: etiam limi non aliis inesse plus, aut animalium quæ faciunt tædium, confitendum habent. Nec statim amnium utilissimas esse, sicuti nec torrentium vilius, lacusque plurimos salubres maxime. Quædam igitur & huius generis aptissimæ aliæ alibi. Parthorum reges ex Chaspe & Eulæo tantum bibunt: & eæ quamuis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, non quia sint amnes, apparet, quoniam nec è Tigri nec Euphrate, nec è multis aliis bibunt. Limus aquarum vitium est: si tamen idem amnis anguillis scateat, salubritatis indicium habetur: sicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amaræ, & quæ scrobem statim implent: quod euenit Trœzene. Nam nitrosas atque salmacidas in desertis Rubrum mare petentes, addita polenta, utiles intra duas horas faciunt, ipsaque vescuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciunt, quique malum colorem bibentibus: refert & si vasa ære inficiunt, aut si legumina tardè percoquunt, si liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæque crassis obducunt vasa crustis. Est etiamnum vitium non foetidæ modò, verum omnino quicquam respicientis, iucundum sit illud licet gratumque, & ut sæpe, ad viciniam lactis accedens. Aquam salubrem aëri quam simillimam esse oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquæ iucundè olentis in Mesopotamia Caburæ. Fabulæ rationem afferunt, quoniam eo Iuno perfusa sit. De cætero aquarum salubrium sapor odore nullus esse debet. Quidam statim iudicant de salubritate, frustrante diligentia, quando perrarum est, ut leuior sit aliqua. Certior subtilitas, inter pares meliorem esse, quæ calefiat refrigereturque celerius. Quin exhaustam vasis ne manus pendeant, depositisque in humum tepescere affirmant. Ex quoniam ergo genere maximè probabilis continget? Puteis nimirum, ut in oppidis constare video: sed his, quibus exercitationis ratio crebro haustu contingit, & illa tenuitas colante terra. Salubritati hæc satis sunt. Frigori & opacitas necessaria, utque cælum videant. Super omnia obseruatio vna, eadem & ad perennitatem pertinet, ut illa vado exiliat vena, non è lateribus. Nam ut tactu gelida sit, etiam arte contingit, si etiam expressa in altum, aut è sublimi deiecta, verberatu corripit aëra. In natando quidem

spiritum

spiritum continentibus frigidior sentitur eadem. Neronis principis inuentum est, deco-
 quere aquam, vitròque demissam in niues refrigerare. Ita voluptas frigoris cōtingit sine
 vitiis niuis. Omnem vtique decoctam vtiliorem esse conuenit: item calefactam magis re-
 frigerari, subtilissimo inuento. Vitiosæ aquæ remedium est, si decoquatur ad dimidias
 partes. Aqua frigida iniecta sistitur sanguis. Æstus in balneis arcetur, si quis ore teneat.
 Quæ sunt haustu frigidissime, non perinde & tactu esse, alternâte hoc bono, multi fami-
 liari exemplo colligunt. Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatis-
 que palma præconio vrbis, Marcia est, inter reliqua Deum munere vrbi tributa. Vocaba-
 tur hæc quondam Aufeia, fons autem ipse Piconia. Oritur in vltimis montibus Peligno-
 10 rum: transit Marfos & Fucinum lacum, Romam non dubiè petens. Mox specu merfa,
 in Tiburtina se aperit i x. M. pass. fornicibus structis perducta. Primus eam in vrbem du-
 cere auspiciatus est Ancus Marcius, vnus è regibus. Postea Q. Marcius Rex in Prætura.
 Rursusque restituit M. Agrippa. Idem & Virginem adduxit ab octaui lapidis diuerticulo
 i j. M. pass. Prænestina via. Iuxta est Herculaneus riuus, quem refugiens Virginis nomen
 obtinuit. Horum annium comparatione differentia supra dicta deprehenditur, cum
 quantum Virgo tactu, tantum præstet Marcia haustu. Quanquam vtriusque iam pridem
 vrbi periit voluptas, ambitione auaritiæque in villas ac suburbana decoquentibus pu-
 blicam salutem. Non ab re sit, quærendi aquas iunxisse rationem. Reperiuntur in con-
 uallibus maximè, & quodam conuexitatis cardine, aut montium radicibus. Multi se-
 20 ptentrionales vbique partes aquosas existimauere. Qua in re varietatem naturæ aperuisse
 conueniat. In Hyrcanis montibus à meridiano latere non pluit. Ideo syluigeri ab Aquil-
 onis tatum parte sunt. At Olympus, Ossa, Parnassus, Apenninus, Alpes vndique vestiū-
 tur, amnibusque perfunduntur. Aliqui ab Austro, sicut in Creta Albi montes. Nihil ergo
 in his perpetuæ obseruationis iudicabitur. Aquarum sunt note iuncus aut harundo, aut
 herba, de qua dictum est: multumque aliqui loco peccore incubans rana. Salix enim er-
 rativa, & alnus, aut vitex, aut edera sponte proueniunt, & corruatione aquæ pluuiæ in lo-
 cum humiliorem è superioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multò nebulosa ex-
 halatio est, ante ortu Solis longius intuentibus: quod ex edito quidam speculantur, pro-
 ni terram mento attingente. Est & peculiaris æstimatio peritis tantum nota, quæ feruen-
 30 tissimo æstu sequuntur, dieique horis ardentissimis, qualis ex quoque loco percussus
 splendeat. Nam si terra sitiente humidior est ille, indubitata spes promittitur. Sed tan-
 ta intentione oculorum opus est, vt indolescant: quod fugientes ad alia experimenta de-
 currunt, loco in altitudinem pedum quinque defosso, ollisque è figlino opere crudis, aut
 peruncta pelui ærea cooperto, lucernaque ardente concamerata frondibus, dein terra.
 Si figlinum humidum ruptumve, aut in ære sudor, vel lucerna sine defectu olei restincta,
 aut etiam vellus lanæ madidum reperiatur, non dubiè promittunt aquas. Quidam &
 igne prius excoquunt locum, tanto efficaciore vasorum argumento. Terra verò ipsa
 promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim scaturigines non
 ferè sunt perennes. Figulari creta semper adimitur spes. Nec amplius puteum fodiunt, co-
 40 ria terræ obseruantes, vt à nigra descendat ordo supra dictus. Aqua semper dulcis in ar-
 gillosa terra, frigidior in topho. Namque & hic probatur. Dulces enim leuesque facit, &
 colando continet fordes. Sabulum exiles limosæque promittit. Glarea incertas venas, sed
 boni saporis. Sabulum masculum & harena carbunculosa, certas stabilisque & salubres.
 Rubra saxa optimas, speique certissimæ. Radices montium saxosæ, & silex, hoc amplius
 rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores assidue respondere glebas, faciliusque
 ferramenta descendere. Depressis puteis sulphurata vel aluminosa occurrentia putearios
 necant. Experimentum huius periculi est demissa ardens lucerna, si extinguatur. Tunc se-
 cundum puteum dextra ac sinistra fodiuntur æstuaria, quæ grauiorem illum halitum re-
 cipiant. Fit & sine his vitiis altitudine ipsa grauior ær, quem emendant assiduo linteo-
 50 rum iactatu euentilando. Cum ad aquam ventum est, sine harena opus surgit, ne venæ
 obstruantur. Quædam aquæ vere statim incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto

origo est: hybernis enim constant imbribus: quædã Canis ortu, sicut in Macedonia Pella vtrûque. Ante oppidû enim incipiente æstate, frigida est palustris: dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget. Hoc & in Chio euenit, simili ratione portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimbofa æstate frigidior est, quàm puteus in Iouis horto. At ille siccitatibus riget.

Aquarum subito nascentium, aut desinentium ratio.

CAP. IIII.

Maximè autem putei circa Arcturum. Nam ipsa æstate deficiunt, omnesq; quatrinduo eo subsidunt. Iam verò multi hyeme tota: vt circa Olympum, vere primû aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Messanã & Mylas hyeme in totû inarescunt fontes: æstate exundant, amnemq; faciunt. Apolloniæ in Ponto fons iuxta mare æstate tantum superficiali, & maximè ^{a canis ortu} circa Canis ortum, parcius, si frigidior sit æstas. Quædam terræ imbribus sicciores fiunt, velut in Narniensi agro: quod admirandis suis inferuit M. Cicero, siccitate lutû fieri prodens, imbre puluerem. Omnis aqua hyeme dulcior, æstate autem minus, autumno minimè: minusque per siccitates. Neque æqualis amnium plerûque gustus est, magna aluei differentia. Quippe tales sunt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualisque herbarum, quas lauant, succi. Ergo iidem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres. Mutant saporem & influentes riui, vt Borysthenẽ, vicinque diluuntur. Aliqui verò & imbre mutantur. Ter accidit in Bosphoro, vt falsi deciderent, necarentq; frumenta. Toties & Nili rigua pluuiæ amara fecere, magna pestilentia Ægypti. Nascuntur fontes decisis plerûque syluis, quos arborum alimenta consumebant: sicut in Hæmo obfidete Gallos Cassandro, cum valli gratia syluas cecidissent. Plerûque verò damnosi torrentes corriuantur detracta collibus sylua, continere nimbos ac digerere consueta. Et coli moueriq; terram, callumque summæ cutis solui, aquarû interest. Proditur certè in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnesque qui in eo situ multi erant. Rursus condito post sex annos emeruisse, vti quæque cœpissent partes coli.

Observatio historica.

CAP. V.

Terræ quoque motus profundunt, sorbentque aquas: sicut circa Pheneum Arcadiæ quinquies accidisse constat. Sic & in Coryco monte amnis erupit, posteaquam cœptus est coli. Illa mutatio mira, vbi causa nulla euidens apparet: sicut in Magnesia calidas factas frigiditas, aliàs non mutato sapore. Et in Caria, vbi Neptuni templum est, amnis qui fuerat antè dulcis, mutatus in salem est. Et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis finem redolere per Olympia: verique simile, quoniam Alpheus in eam insulam sub ima maria permeet. Rhodiorû fons in Cherrhoneso nono anno purgamenta egerit. Mutantur & colores aquarû: sicut Babylonix lacus æstate rubras habet diebus xj. Et Borysthenes æstatis tēporibus cæruleus fertur, quanquam omnium aquarum tenuissimus: ideoq; innatans Hypani. In quo & illud mirabile, Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud est, quod nullum halitu non modò nebulam emittat. Qui volunt diligentes circa hoc videri, dicunt aquas grauiores post brumam fieri.

Ratio aqua ducenda, & quomodo medicatis vtendum: & quid prosit navigatio, & medicina aquæ marina.

CAP. VI.

Cæterum à fonte duci fistilibus tubis vtilissimum est, crassitudine binum digitorum commissuris pyxidatis, ita vt superior intret, calce viua ex oleo læuigatis. Libramentum aquæ in centenos pedes sursum elici, minimum erit: si vno cuniculo veniet, in binos actus: laminæ esse debent, per quas surgere in sublime opus fuerit, è plumbo. Subit altitudinem exortus sui: si longiore tractu veniet, subeat crebrò descendatq; , ne libramenta pereant. Fistulas denum pedum longitudinis esse legitimum est. Et si quinarix erunt, sexagena pondo pendere: si octonariæ, centena: si denariæ, centena vicena, ac deinde ad has portiones. Denariæ appellatur, cuius laminæ latitudo antequam curuetur digitorum decem est, dimidiòque eius quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, vbi dometur impetus, necessarium est: item castella, prout res exiget. Homerum calidorum

rum fontium mentionem non fecisse demiror, cum alioquin lauari calida frequenter induceret: videlicet quia medicina tunc non erat hæc, quæ nunc aquarum perfugio vtitur. Est autem utilis sulphurata nervis, aluminata paralyticis, aut simili morbo solutis. Bituminata aut nitrosa, qualis Cutilia, utilis est bibendo atque purgationibus. Plerique in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earum: quod est inimicissimum. namque paulò diutiùs, quàm balineis, vti oportet, ac postea frigida dulci, nec sine oleo discedentis: quod vulgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxiiis. Quippe & vastitate odoris capita replentur, & frigore infestantur sudantia, reliqua corporum parte mersa. Similis error, quo quidam plurimo potu gloriantur. Vidique iam turgidos bibendo, in tantum vt annuli integerentur cute, cum reddi non posset hausta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri conuenit sine crebro salis gustu. Utuntur & cæno fontium ipsorum vtiliter, sed ita, si illitum Sole inarescat. Nec verò omnes quæ sint calidæ, medicatas esse credendum, sicut in Egesta Siciliae, Larissa, Troade, Magnesia, Melo, Lipara. Nec decolor species æris argentiue (vt multi existimauere) medicaminum argumentum est, quando nihil eorù in Patauinis fontibus ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur. Medendi modus idem & in marinis erit, quæ calefiunt ad neruorum dolores, ferruminant & fracturas, ossaq; contusa. Item corpora siccant, qua de causa & frigido mari vtuntur. Præterea est alius vsus multiplex, principalis verò nauigandi phthisi affectis, vt diximus, aut sanguinem egerentibus: sicut

10 proxime Anneum Gallionem fecisse post Consulatum meminimus. Neque enim Ægyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem nauigandi. Quin & vomitiones ipsæ instabili volutione commotæ plurimis morbis capitis, oculorum, pectoris, medentur, omnibusque, propter quæ elleborum bibitur. Aquam verò maris per se efficaciorum discutiendis tumoribus putant Medici, si illa decoquatur hordeacea farina, ad parotidas. Emplastris etiam, maximè albis, & malagmatis miscet. Prodest & infusa crebro ictu. Bibitur quoque, quamuis non sine iniuria stomachi, ad purganda corpora, bilêmque atram, aut sanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam & quartanis dedere eam bibendam, & in tenesimis articularibusque morbis asseruatam, & in hoc vetustate virus deponentem. Aliqui decoctam, omnes ex alto haustam, nullaque dulcium

30 mistura corruptam, in quo vsu præcedere vomitum volunt. Tunc quoque acetum aut vinum aqua miscent. Qui parum dedere, raphanos supermandi ex mulso aceto iubet, vt ad vomitiones reuocent. Clysteribus quoque marinam infundunt tepefactam. Testium quidem tumori fouendo non aliud præferunt. Item pernionum vitio ante hulcera, simili modo pruritibus, psoris, & lichenum curationi. Lendes quoque & tetra capitis animalia hac curantur: & liuentia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus post marinam aceto calido fouere plurimum prodest. Quin & ad ictus venenatos salutaris intelligitur, vt phalangiorum & scorpionum, & ptyade aspide respersis. Calida autem in his assumitur. Suffitur eadem cum aceto capitis doloribus. Tormina quoque & choleram calida infusa clysteribus sedat. Difficiliùs perfrigescunt marina calefacti. Mammas sororiantes præcordia maciémque corporis piscinæ maris corrigunt.

40 Aurium grauitatem, capitis dolores, cum aceto feruentium vapor. Rubiginem ferro marinæ celerrimè exterunt. Pecorum quoque scabiem sanant, lanasque emolliunt. Nec ignoro, hæc mediterraneis superuacanea videri posse. Verùm & hoc cura prouidit, inuenta ratione qua sibi quisque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum si plus quàm sextarius salis cum quatuor aquæ sextariis mergatur, vinci aquam, salémque non liquari. Cæterò sextarius salis cum quatuor aquæ sextariis, salissimi maris vim & naturam implet. Moderatissimum autem putant, supra dictam aquæ mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniam ita & neruos calefaciat, & corpus non exasperet. Inueteratur, quod vocatur thalassomeli, æquis portionibus maris, mellis, imbris: ex alto & ad hunc vsum aduehunt, fictilique vase & picato condunt. Prodest ad purgationes maximè sine stomachi vexatione, & sapore grato & odore. Hydromeli quoque ex

imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus vinum ægris, veluti innocentiore potu, damnatum iam multis annis iisdem vitiis, quibus vinum, nec iisdem vtilitatibus. Quia sæpe nauigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoque subsidia demonstrabimus. Expansa circa nauium vellera madescunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. Item demissæ reticulis in mari concuæ è cera pilæ, vel vasa inania obturata, dulcem intra se colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulcescit. Luxata hominum corpora & quadrupedum, natando in cuiuslibet generis aqua, facillimè in artus redeunt. Est & in metu peregrinantium, vt tentent valetudinem aquæ ignotæ: hoc cauent è balineis egressi statim frigidam suspectam hauriendo. Muscus, qui in aqua fuerit podagris illitus prodest: item oleo admisto, talorum dolori tumorique. Spuma aquæ affrictu verrucas tollit. Nec non harena litorum maris, præcipuè tenuis & solibus candens, in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatismos sentientium. Et hætenus de aquis: nunc de aquatilibus. Ordinemur autem, vt in reliquis, à principalibus eorum, quæ sunt sal & spongia.

De generibus salis, & confecturis, & medicinis, & observationibus.

C A P.

V I I.

SAL omnis aut fit, aut gignitur: vtrunque pluribus modis, sed causa gemina, coacto humore, aut siccato. Siccatur in lacu Tarentino æstiuis solibus, totumque stagnum in sale 20 lem abit, modicum alioquin, altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in lacu, qui Cocanicus vocatur, & alio iuxta Gelam. Horum extremitates tantum inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Apendi, vbi largius coquitur, & vsque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quod tantumdem noctu subuenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atque non gleba est. Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus ac scopulis relicta. Hic omnis rore densatur, & est acrior qui in scopulis inuenitur. Sunt etiamnum naturales differentia tres. Nanque in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus, alter ad Arios, sale æstuant: sicut ad Cittium in Cypro, & circa Memphin, extrahunt lacu, dein Sole siccant. Sed & summa fluminum densantur in sale, 30 amne reliquo veluti sub gelu fluente, vt apud Caspias portas, quæ salis flumina appellantur. Item circa Mardos & Armenios. Præterea apud Bactros amnis Ochus & Oxus, ex appositis montibus deferunt salis ramenta. Sunt & in Africa lacus, & quidem turbidi, sale ferentes. Ferunt quidem & calidi fontes, sicut Pagasæi. Et hætenus habent se genera ex aquis sponte prouenientia. Sunt & montes natiui salis, vt in Indis Oromenus, in quo lapidinarum modo cæditur renascens: maiusque regum vectigal ex eo est, quàm ex auro atque margaritis. Effoditur & è terra, vt palam est, humore densato, in Cappadocia. Ibi quidem cæditur specularium lapidum modo. Ponderus magnum glebis, quas micæ vulgus appellat. Carrhis Arabiæ oppido muros domosque massis salis faciunt, aqua ferruminantes. Inuenit & iuxta Pelusium Ptolemæus rex, cum castra faceret. Quo exemplo postea inter Ægyptum & Arabiam, etiam squalentibus locis, cæptus est 40 inueniri, detractis harenis: qualiter & per Africa sitientia vsque ad Hammonis oraculum. Is quidem crescens cum Luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitantur Hammoniaco, & ipso, quia sub harenis inueniatur, appellato. Similis est colore alumini, quod schiston vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinae vtilis. Probatum quàm maximè perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quod leuissimus intra specus suos, in lucem vniuersam prolatus, vix credibili pondere ingrauescat. Causa euidens, cuniculorum spiritu madido sic adiuuante molientes, vt adiuuat aquæ. Adulteratur Siculo, quem Cocanicum appellauimus, necnon & Cyprio mirè simili. In Hispania quoque citeriore Egelastæ cæditur, glebis penè translucentibus, cui iam pridem palma à plerisque Medicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur sal, sterilis est, nihilque gignit: & in totum sponte nascens inter hæc est. Factitij varia

ria genera. Vulgaris plurimūsq̄ in salinis, mari adfuso, non sine aquæ dulcis riguis, sed imbre maximè iuante, ac super omnia Sole multo, non aliter inarescens. Africa circa Vticam construit acruos salis ad collium speciem: qui vbi Sole Lunáque induruere, nullo humore liquefcunt, vixque etiam ferro cæduntur. Fit tamen & in Creta sine riguis, in salinas mare infundentibus: & circa Ægyptum, ipso mari influente in solum (vt credo) Nilo succosum. Fit & è puteis in salinas ingestis. Prima densatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo simile, quo & in lucernis vtuntur: hoc detracto subest sal. Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandóque salem faciunt inertem, nec candidum. Gallia, Germaniæque ardentibus lignis aquam falsam infundunt. Hispaniæ quadam sui parte è puteis hauriunt, muriam appellant: & illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quercus optima, vt quæ per se cinere syncero vim salis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuso liquore falso, carbo etiam in salem vertitur. Quicumque ligno confit sal, niger est. Apud Theophrastum inuenio, Imbrios harundinis & iunci cinerem decoquere aqua solitos, donec exiguum superesset humoris. Quin & è muria falsamentorum recoquitur, iterumque consumpto liquore ad naturam suam redit: vulgo è mænis iucundissimus. Marinorum maximè laudatur Cyprius à Salamine: at è stagnis Tarétinus, ac Phrygius, qui Tattæus vocatur. Hi duo oculis vtiles, A Cappadocia verò qui in laterculis affertur, cutis nitorem dicitur facere. Magis tamen extendit is, quem Cittieum appellauimus. Itaque à partu ventrem eo cum melanthio illiniunt. Salfissimus sal siccissimus: suauissimus omnium Tarentinus, atque candidissimus. & de cætero fragilis, qui maximè candidus. Pluuia dulcescit omnis. Suauiore tamen rores faciunt: sed copiosum Aquilonis flatus. Austro non nascitur. Flos salis non fit, nisi Aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exilit Tragafæus, neque Acanthius ab oppido appellatus: nec vllius spuma, aut ramentum, aut tenuis. Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exilit. Sunt & colorum differentiæ. Ruber Memphi, rufus est circa Oxum, Centuripis purpureus. Circa Gelam in eadem Sicilia tanti splendoris, vt imaginem recipiat. In Cappadocia croceus offoditur, translucidus & odoratissimus. Ad medicinæ vsus, antiqui Tarentinum maximè, laudabât. Ab hoc quencunque è marinis, ex eo genere spumeum præcipuè. Iumétorum verò & boum oculis, Tragafæum & Beticum. Ad obsonium & cibum vtilior, quisquis facilè liquefcit: item humidior, minorem enim amaritudinem habent, vt Atticus & Euboicus. Seruandis carnibus aptior acer & ficcus, vt Megaricus. Conditur etiam odoribus additus, & pulmentarij vicem implet, excitans auiditatem, inuitansque in omnibus cibis, ita vt sit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta. Ita est in mandendo quæ sitis garo. Quin & pecudes armentaque & iumenta sale maximè sollicitantur ad pastum, multo largiore lacte, multoque gratiore etiam in caseo dote. Ergo hercule vita humanior sine sale nequit degere: adeoque necessarium elementum est, vt transferit intellectus ad voluptates animi quoque. Nam ita sales appellantur: omnisque vitæ lepos & summa hilaritas, laborumque requies non alio magis vocabulo constat. Honoribus etiam militiæque interponitur, salariis inde dictis, magna apud antiquos autoritate, sicut apparet ex nomine Salariæ viæ, quoniã illa sal in Sabinos portari consueuerat. Ancus Marcius rex, salis modia sex millia in congiario dedit populo, & salinas primus instituit. Varro etiam pulmentarij vice vsos veteres, autor est: esitasse enim salem cum pane & caseo, vt prouerbio apparet. Maximè tamen in sacris intelligitur autoritas, quando nulla conficiuntur sine mola salsa. Salinarum synceritas summam fecit suam differentiam quadam fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima: appellatur & flos salis, in totum diuersa ros, humidiorisque naturæ, & crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo salis: odore quoque ingrato ceu gari, dissentiens à sale non modò à spuma. Ægyptus inuenit, videturque Nilo deferri. Et fontibus tamen quibusdam innatat. Optimum ex eo, quod olei quandam pinguitudinem reddit. Est enim etiam in sale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingiturque rubrica, aut plerunque testa trita: qui fucus aqua de-

prehenditur, diluente factitium colorem, cum verus ille non nisi oleo resoluatur, & vnguentarij propter colorem eo maximè vtantur. Canitia in vasis summa est: media verò pars humidior, vt diximus. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis. Sudorem ciet, aluum soluit in vino & aqua, acopicis & smegmaticis utilis. Detrahit & ex palpebris pilos efficacissimè. Fæces imæ concutiuntur, vt color croci redeat. Præter hæc etiamnum appellatur in salinis falsugo, ab aliis falsilago, tota liquida, marina aqua falsior, vi distans. Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod garon vocauerunt, intestinis piscium cæterisque; quæ abiicienda essent, sale maceratis, vt sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Græci garon vocabant. Capite eius vsto, suffitu extrahi secundas morantes.

De scombro pisce, & muria, & alece.

CAP. VIII.

Nunc è scombro pisce laudatissimum in Carthaginis Spartariæ cetariis: fociorum id appellatur, singulis millibus nummum permutantibus congios penè binos. Nec liquor vllus penè præter vnguenta maiore in pretio esse cœpit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidem, & Mauritania, Bæticæque, & Carteia ex Oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud vtilis. Laudantur & Clazomenæ garo, Pompeiique & Leptis, sicut muria Antipolis ac Thurijs, iam verò & Dalmatia. Vitium huius est alex, imperfecta nec colata fæx. Cœpit tamen & priuatim ex inutili pisciculo, minimoque confici. Apuam nostri, aphyen Græci vocant, quoniam is pisculus è pluuia nascitur. Foroiulienses piscem ex quo faciunt, lupum appellant. Transiit deinde in luxuriam, creueruntque genera ad infinitum: sicuti garum ad colorem mulsi veteris, adeoque dilutam suauitatem, vt bibi possit. Aliud verò ad castimoniarum superstitionem, etiam sacris Iudæis dicatum, quod sit è piscibus squama carentibus. Sic alex peruenit ad ostreas, echinos, vrticas, cammaros, mullorum iocinera. Innumerisque generibus ad saporem gulæ cœpit sal tabescere. Hæc obiter indicata sint desiderijs vitæ, & ipsa tamen nonnulli vsus in medendo. Namque & alece scabies pecoris sanatur, infusa per cutem incisam: & contra canis morsus draconisque marini prodest. In linteolis autem conceptis imponitur. Et garo ambusta recentia sanatur, si quis infundat ac non nominet garum. Contra canum quoque morsus prodest, maximèque crocodili, & hulceribus quæ serpunt, aut sordidis. Oris quoque & aurium hulceribus aut doloribus mirificè prodest. Muria quoque, siue illa falsugo, spissat, mordet, extenuat, liccat. Dysentericis utilis est, etiam si nome intestina corripit. Ischiadicis, cœliacis veteribus infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquæ marinæ vicem pensat.

De natura salis, & eius medicinis.

CAP. IX.

Salis natura est per se ignea, & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens. Corpora verò astringens, siccans, alligans: defuncta etiam à putrescendo vendicans, vt durent ita per secula. In medendo verò mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissoluens. Stomacho tantum inutilis, præterquam ad excitandam auiditatem. Aduersus serpentium morsus cum origano, melle, hyssopo. Contra cerasten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus: aduersus scorpionum ictus, cum quarta parte lini seminis, ex oleo vel aceto illitus: aduersus crabrones verò vel vespas, similiæque, ex aceto. Ad heterocraneas, capitisque hulcera, & pustulas, papulæque, & incipientes verrucas, cum seuo vitulino: item oculorum remedijs, & ad excrecentes ibi carnes totiisque corporis pterygia: sed in oculis peculiariter: ob id collyrijs emplastrisque additur. Ad hæc maximè probatur Tattæus, aut Caunites. Ex ictu verò suffusis cruore oculis suggillatisque, cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum hyssopo ex aqua calida, vt que foueantur falsugine. Ad hæc Hispaniensis eligitur, contraque suffusiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. Priuatim suggillationibus in linteolo inuolutus, crebroque ex aqua feruenti impositus. Hulceribus oris manantibus in linteolo concepto.

pto. Ginguarum tumori infricatus. Et contra scabritiem linguæ fractus comminutusque. Aiunt dentes nō erodi neque putrescere, si quis quotidie manē ieiunus salem contineat sub lingua, donec liquefcat. Lepras idem & furunculos, & lichenas, & pforas emēdat cum passa vua exempto eius ligno, & feuo bubulo atque origano ac fermēto vel pane, maximē Thebaicus. Hic & ad pruritus eligitur. Tonsillis & vuis cum melle prodest. Quicumque ad anginas, hoc amplius cum oleo & aceto, eodem tempore extrā faucibus illitus cum pice liquida. Emollit & aluum in vino mistus. Idem noxia, & tinearum genera pellit in vino potus. Æstus balnearum conualescentes vt tolerare possint, linguæ subditus præstat. Nervi dolorum, maximē vsurpanda obseruatione circa humeros & renes, in faccis aqua feruenti crebrō madefactus leuat. Colum tormināque & coxarum dolores potus, & in iisdem faccis impositus candens. Podagras cum farina ex melle & oleo tritus, ibi maximē obseruanda vsurpatione, qua quidem totis corporibus nihil esse vtilius sale & Sole dicunt. Itaque cornea videmus corpora piscatorum. Sed hoc præcipuum dicatur in podagris. Tollit & clauos pedū: item perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut commanducatus, pustulāsque reprimat. Ignibus verō sacris hulceribusque quæ serpunt, ex aceto aut hyssopo. Carcinomatis cū vua taminia. Phagedænis hulcerū, tritus cum farina hordei, superimposito linteolo madente vino. Morbo regio laborantes, donec sudent ad ignem, contra pruritus quos sentiunt, ex oleo & aceto infricatus iuuat: & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos sale curauere, feruorēque febrium cum oleo perunxere, & tussim veterem linētū eius discussere. Clysteribus infudere ischiadicis. Hulceribus excrescentibus vel putrescentibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in linteolis, ita vt batuerentur antehac hulcera. Bibitur & contra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cum farina & melle: item extuberationibus. Dentium dolori cum aceto & fotu, & illitus cum resina prodest. Ad omnia autem spuma salis iucundior vtiliorque. Sed quicumque sal acopis additur ad excafactiones: item smegmaticis ad extendendam cutem læuandāque. Pecorum quoque scabiem & boum illitus tollit. Daturque lingendus: & oculis iumentorum inspuitur. Hæc & de sale dicta sint.

De nitri generibus & confecturis, & medicinis, & obseruationibus.

C A P.

X.

30

NON est differenda & nitri natura, non multum à sale distans, & eo diligentius dicenda, quia palam est & Medicos qui de eo scripsere, ignorasse naturam, nec ququam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit apud Medos, canescentibus siccitate conuallibus, quod vocant halmirhaga. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos, fordidum terra, quod appellant agrium. Nam quercu cremata nunquam multum factitatum est, & jam pridem in totum omissum. Aquæ verò nitrosæ pluribus locis reperiuntur, sed sine viribus densandi. Optimum copiosumque in Clytis Macedonia, quod vocant chalastricum, candidum, purumque, proximum sal. Lacus est nitrosus, exiliente è medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa Canis ortū nouenis diebus, totidemq; cessat, ac rursus innatat, & deinde cessat. Quo apparet, soli naturam esse quæ gignat, quoniam compertum est, nec Soles proficere quicquam, cum cesset, nec imbres. Mirū est & illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum nec augeri, nec effluere. Iis autem diebus, quibus gignitur, si fuere imbres, falsius nitrum faciunt, Aquilones deterius, quia validius commouent limum. Et hoc quidem nascitur. In Ægypto autem conficitur multò abundantius, sed deterius. Nam fuscum lapidosumque est. Fit penè eodē modo, quo sal, nisi quòd salinis mare infundunt, Nilum autem nitrariis. Excedente Nilo siccantur, decedente madent succo nitri xl. diebus continuis, non (vt in Macedonia) statis. Si etiam imbres affuerint, minus de flumine addunt: statimque vt densari est cœptum, rapitur ne resoluatur in nitrariis. Sic quoque olei natura interuenit, ad scabiem animalium vtilis. Ipsum autem cōditum in aceruis durat. Mirum, in lacu Ascanio, & quibusdam circa Chalceda

fontibus, summas aquas dulces esse potarique, inferiores nitrosas. In nitro optimum, quod tenuissimum, & ideo spuma melior. Ad aliqua tamen sordidum, tanquam ad inficiendas purpuras tincturasque omnes. Magnus & nitro vsus, qui dicitur suo loco. Nitrariae egregiae Aegyptiis. Nam circa Naucratis & Memphim tantum solebat esse, circa Memphin deteriores. Nam & lapidescit ibi in aceruis: multique sunt tumuli ea de causa faxei. Faciunt ex his vasa, necnon frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque, quae inueterari volunt, illo nitro vtuntur. Sunt ibi nitrariae, in quibus & rufum exit a colore terrae. Spumam nitri, quae maxime laudatur, antiqui negabant fieri, nisi cum ros cecidisset, praegnatis nitrariis, sed nondum parientibus. Itaque non fieri incitatis, etiam si caderet. Alij a operimentum fermento gigni existimauere. Proxima aetas Medicorum aethronitrum tradidit in Asia colligi, in speluncis in obilibus distillans. Specus eos colycas vocant: dein siccant Sole. Optimum putant Lydium. Probatio, vt sit minime ponderosum, & maxime friabile, colore penes purpureo. Hoc in pastillis affertur. Aegyptium in vasis picatis, ne liquecat. Vasa quoque ea Sole inarescentia perficiuntur. Nitri probatio, vt sit tenuissimum & quam maxime spongiosum fistulosumque. Adulteratur in Aegypto calce: deprehenditur gustu. Syncerum enim facile resoluitur: adulteratum pungit. Calce aspersum reddit odorem vehementem. Vritur in testa opertum ne exaltet: alias igni non exilit nitrum: nihilque gignit aut alit, cum in salinis herbae gignatur, & in mari tot animalia, tantum algae. Sed maiorem esse acrimoniam nitro apparet, non hoc tantum argumento, sed in illo, quod nitrariae calceamenta protinus consumunt, alias salubres, oculorumque claritati vtilis. In nitrariis non lippiunt. Hulcera allata eò celerrime sanantur: ibi facta, tarde. Ciet & sudorem cum oleo perunctis, corpusque emollit. In pane salis vice vtuntur Chalastreo: ad raphanos Aegyptio: teneriores eos facit, sed obsonia alba & deteriora, olera viridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccatur, exulcerat. Vtile his, quae euocanda sunt aut discutienda, & lenius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis pustulisque. Quidam in hoc vsu accensum vino austero restinguunt, atque ita trito in balneis vtuntur sine oleo. Sudores nimios inhibet cum arida iride adiecta oleo viridi. Extenuat & cicatrices oculorum & scabritias genarum cum fico illitum, aut decoctum in passo ad dimidias partes: item contra argema oculorum. Vngues decoctum cum passo in mali Punici calyce adiuuat nitrum: claritatem visus cum melle inunctum. Prodest dentium dolori ex vino, si cum pipere colluantur: item cum porro decoctum. Nigrescentes dentes crematum dentifricio ad colorem reducit. Capitis animalia, & lentes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis vino liquatum infunditur. Sordes eiusdem partis erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus discutit siccum additum. Vitilignes albas cum Cimolia creta, aequo pondere ex aceto, in Sole illitum emendat. Furunculos admistum resinae extrahit, aut cum vicia alba passa, nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi occurrunt: item eruptionibus pituitae in toto corpore cum axungia. Contraque canis morsus, addita & resina, iniectis cum aceto illinitur. Sic & serpentium moribus, phagedaenis, & huleribus quae serpunt, aut putrescunt, cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illiniturque. Discutit & tormina, si decoctum bibatur pondere drachmae cum ruta, vel anetho, vel cumino. Reficit lassitudines cum oleo ex aceto perunctorum. Et contra algores horroresque prodest, manibus pedibusque confrictis cum oleo. Comprimat & pruritus suffusorum felle, maxime cum aceto datum. Succurrit & venenis fungorum ex posca potum: aut si buprestis pasta sit, ex aqua, vomitionesque euocat. His qui sanguinem tauri biberint, cum lasere datur. In facie quoque exulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo. Ambustis tostum, donec nigrescat, tritumque illinitur. Infunditur ventris & renum doloribus, aut rigori corporum, neruorumque doloribus. Paralyti in lingua cum pane imponitur. Suspiriosis in ptisana sumitur. Tussim veterem sanat, flore misto galbano, resinae terebinthinae, pari pondere omnium, ita vt fabae magnitudo deuoretur. Coquitur, dilutumque postea cum pice liquida sorbendum in angina datur.

Flos

a operimentorum

Flos eius cu
que morbu
naribus si
collie: alar
quo genere
das nitro
neis vti so
cum in lapSpongian
tinguunt
& quae tingu
perpetuis. E
sistimis. Can
nam & prui
mal esse doc
bique ad son
di ac saniem
vquam diu
stro suum m
minisque v
simum gen
stergenda l
nuntur spo
recentes di
stergenda.
familia imp
ur in secan
tur, nunc si
celesti imp
tibus, sed fl
vocant, me
ferueat imp
to. In vuln
eadem. Di
rum. Circu
dioribus o
rari oport
macho pro
ex aceto, e
operiant. S
ex aqua sal
canum mo
subinde h
bus haustu
tianas toll
cum pice
ce vrunt.
proficient
opus sit il
& strigilo

Flos eius cum oleo cyprino articulorum doloribus in Sole iucundus est. Regium quoque morbum in vino exterminat potum. Et inflationes discutit, sanguinis profluvium è naribus sistit ex feruenti aqua vapore naribus raptò. Pruriginem alumine permulto tollit: alarum virus ex aqua quotidiano fotu. Hulcera ex pituita nata cera permistum: quo genere neruis quoque prodest. Cœliacis infunditur. Perungi ante accessiones frigidæ nitro & oleo multi præcepere. Sic & aduersus lepras, lentigines. Podagricis in balineis vti folio nitri prodest, atrophis, opisthotonis, tetanis. Sal nitrum sulphuri concoctum in lapidem vertitur.

De spongiarum natura.

CAP. XI.

- 10 **S**pongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita distinguunt. Alias ex his mares existimauere, tenui fistula spissioresque, perforbentes, & quæ tinguntur in deliciis, aliquando & purpura: alias fœminas, maioribus fistulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuissimis fistulis atque densissimis. Candidæ cura fiunt, è mollissimis recètes per æstatem tinctæ salis spuma, ad Lunam & pruinas sternuntur inuersæ, hoc est, qua parte adhæsere, vt candorè bibant. Animal esse docuimus, etiam cruore inhærente. Aliqui narrant & auditu regi eas, contra hique ad sonum, exprimentes abundantiam humoris, nec auelli petris posse, ideo abscindi ac saniem emittere. Quin & eas quæ ab Aquilone sint genitæ, præferunt cæteris. Nec vsquam diutius durare spiritum Medici affirmant. Sic & prodesse corporibus, quia no-
- 20 stro suum misceant, & ideo magis recentes, magisque humidæ: sed minùs in calida aqua minùsque vnctas, aut vnctis corporibus impositas: & spissas minùs adhærescere. Mollissimum genus earum penicilli, oculorum tumores leuant ex mulso impositi. Iidem abstergendæ lippitudini vtilissimi: eosque tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponuntur spongiæ ipsæ epiphoris ex posca: ex aceto calido ad capitis dolores. De cætero recentes discutunt, molliùt, mitigant. Veteres cõglutinant vulnera. Vfus earum ad abstergenda, fouenda, operienda à fotu dum aliud imponatur. Hulcera quoque humida & fenilia impositæ siccant: fracturæ & vulnera spongiis vtilissimè fouentur. Sanguis rapitur in secando, vt curatio perspici possit. Et ipsæ vulnerum inflammationibus imponuntur, nunc siccæ, nunc ex aceto inspersæ, nunc è vino, nunc ex aqua frigida. Ex aqua verò
- 30 cælesti impositæ, secta recentia non patiuntur intumescere. Imponuntur & integris partibus, sed fluctuatione occulta laborantibus, quæ discutienda sit, & iis quæ apostemata vocant, melle decocto peructis. Item articulis aliàs aceto falso madidæ, aliàs è posca. Si ferueat impetus, ex aqua. Eadem & callo falsa madidæ: at cõtra scorpionum ictus ex aceto. In vulnerum curatione & succidæ lanæ vicem implent, nunc ex vino & oleo, nunc ex eadem. Differentia hæc, quòd lanæ emolliùt, spongiæ coërcent, rapiùtque vitia hulcerum. Circunligantur & hydropicis siccæ, vel ex aqua tepida poscave, vtcunque blandioribus opus est, operirive aut ficcari cutem. Imponuntur & his morbis, quos vaporari oporteat, feruenti aqua perfusæ, expressæque inter duas tabulas. Sic & impositæ stomacho profunt, & in feбри contra nimios ardores. Sed spleneticis è posca, ignibus sacris
- 40 ex aceto, efficaciores quàm aliud. Imponi oportet sic, vt sanas quoque partes spatiosè operiant. Sanguinis profluvium sistunt ex aceto, aut frigida. Liuorem ab ictu recentem, ex aqua falsa calida sæpius mutata tollunt, testium tumorem dolorémque ex posca. Ad canum morsus vtiliter concisæ imponuntur, ex aceto, aut frigida, aut melle, abundè subinde humectandæ. Africanæ cinis cum porri sectiui succo, sanguinem reiicientibus hauustu salis ex frigida prodest. Idem cinis vel cum oleo vel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Priuatim Africanæ ex posca tumorem discutunt. Omnium autem cinis cum pice crematarum, sanguinem sistit vulnerum. Aliqui raras tantum, ad hoc cum pice vrunt. Et oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimum proficiente eo cinere contra scabritias genarum, excrementesque carnes, & quicquid
- 50 opus sit ibi destringere, spissare, explere. Vtilius in eo vsu lauare cinerem. Præstant & strigilum vicem linteolorumque affectis corporibus. Et contra Solem aptè prote-

gunt capita. Medici inscitia ad duo nomina eas rede gere, Africanas, quarum firmiter sit robur, Rhodiacasque, ad fouendū molliores. Nunc autem mollissimæ circa muros Antiphelli vrbs reperiuntur. Trogus autor est, circa Lyciam penicillos mollissimos nasci in alto, vnde ablatæ sint spongiæ. Polybius super ægrum suspensos quietiores facere notes. Nunc reuertemur ad marina animalia & aquatilia.

C. PLINII SECVNDI NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXII.

PROOEMIUM.

Medicina ex aquatilibus.

VENTVM est ad summa naturæ exemplorūque, per rerum²⁰ ordinem, & ipsum sua sponte occurrit immensum potentiæ occultæ documentum, vt prorsus nec aliud vltra quæri debeat, nec par aut simile possit inueniri, ipsa se vincente natura, & quidem numerosis modis. Quid enim violentius mari ventisve, & turbinibus & procellis? quo maiore hominum ingenio in vlla sui parte adiuta est, quàm velis remisque? Addatur his & reciproci æstus inenarrabilis vis versumque totum mare in flumen.

De echeneide pisce, & mirabili eius proprietate, & torpedine, & marino lepore, & mirabilia Rubri maris.

CAPVT I.

TAMEN omnia hæc pariterque eodem impellentia, vnus ac paruus admodum pisci-³⁰ culus, echeneis appellatus, in se tenet. Ruant venti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori, virēsque tantas compescit, & cogit stare nauigia: quod non vincula vlla, non anchoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrænat impetus, & domat mundi rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo, quàm adhærendo. Hæc tantilla est satis contra tot impetus, vt vetet ire nauigia. Sed armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, vt in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana, cum rostra illa ære ferroque ad ictus armata, semipedalis inhibere possit, ac tenere deuincta pisciculus. Fertur Aetiaco Marte tenuisse prætoriam nauim Antonij, properatis circumire & exhortari suos, donec transfret in aliam. Ideoque Cæsariana classis impetu maiore protinus venit. Tenuit & nostra memoria Caij principis ab Astura Antium remigantis: vt res⁴⁰ est etiam auspicalis pisciculus. Si quidem nouissimè tum in vrbs reuersus ille Imperator, suis telis confossus est. Nec longa fuit illius moræ admiratio, statim causâ intellecta, cum è tota classe quinqueregis sola non proficeret, exilientibus protinus qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo, ostenderuntque Caio, indignanti hoc fuisse quod se reuocaret, quadringentorūque remigum obsequio contra se intercederet. Constat peculiariter miratum quomodo adhærens tenuisset, nec idem polleret in nauigium receptus. Qui tunc posteaque videre, eum limaci magnæ similem esse dicunt. Nos plurium opiniones posuimus in natura aquatiliū, cum de eo diceremus. Nec dubitamus idem valere omnia genera, cum celebri & consecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem conchas quoque eiusdem potentiæ credi⁵⁰ necesse sit. E nostris quidam Latinis remoram appellauerunt eum. Mirumque, è Græcis